

Soiden merkitys virkistyskäytölle

- Haastattelututkimus Oulussa, Haukiputaalla, Muhoksella ja Pudasjärvellä

^{1,2}Liisa Ojala, ^{2,3}Hannu I. Heikkinen, ^{1,3}Anne Tolvanen

1. Metla Muhoksen yksikkö, Kirkkosaarentie 7, 91500 Muhos
2. Oulun yliopisto, Kulttuuriantropologia, PL 1000, 90014 Oulun yliopisto
3. Oulun yliopisto, Thule-Instituutti, PL 7300, 90014 Oulun yliopisto

Sisällysluettelo

Tiivistelmä.....	2
1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet.....	4
2. Tutkimusaineisto	4
3. Soiden virkistyskäyttö.....	5
3.1 Suo ympärivuotisena virkistysympäristönä.....	6
3.2 Merkittävimmät tekijät soiden virkistyskäytön kannalta: rauhallisuus, luonnontilaisuus ja saavutettavuus	7
3.3 Soiden virkistyskäytön kehittäminen	11
4. Soiden maankäyttö ja sen vaikutus virkistykseen	12
4.1 Metsätalous.....	12
4.2 Turvetuotanto.....	14
4.3 Tuotantoalueiden jälkikäyttö	16
4.4 Soiden suojele	17
4.5 Suomatkailu.....	19
5. Soiden kulttuurinen merkitys	21
6. Loppupäätelmät	24
7. Informantit ja haastatteluajankohdat	25

Tiivistelmä

Tämä tutkimusraportti käsittelee asukkaiden näkemyksiä soiden virkistyskäytöstä, soilla harjoitettavista maankäyttömuodoista sekä niiden vaikutuksista virkistyskäyttöön Pohjois-Pohjanmaalla. Tutkimus on osa Pohjois-Pohjanmaan liiton koordinoimaa Pohjois-Pohjanmaan ja Länsi-Kainuun suo-ohjelmahanketta. Tutkimusta varten haastateltiin 17:ää henkilöä, jotka asuivat haastatteluhetkellä Oulussa, Haukiputaalla, Muhoksella tai Pudasjärvellä. Kaikki haastattelut

toteutettiin yksilöhaastatteluina, ja niistä kaksi tehtiin puhelimitse. Haastateltavat edustivat eri työelämän aloja ja heidän joukossaan oli myös opiskelijoita sekä eläkeläisiä.

Haastattelujen perusteella soita käytetään virkistykseen ympäri vuoden, ja eri tyyppiset suot soveltuvat virkistyskäyttöön vaihtelevasti virkistysmuodosta ja vuodenaikasta riippuen. Soilla harjoitettavia virkistyskäyttömuotoja ovat muun muassa retkeily, marjastaminen, sienestäminen, metsästäminen, lintujentarkkailu, hiihtäminen ja suunnistaminen. Virkistykseen hyvin soveltuvan suon ominaispiirteitä ovat rauhallisuus, luonnontilaisuus ja hyvä saavutettavuus. Haastateltavien mielestä Pohjois-Pohjanmaalta löytyy jokseenkin riittävästi virkistyskäyttöön soveltuvia suoalueita. Virkistyskäytön näkökulmasta tärkeimmät suoalueet sijaitsevat pääasiassa oman asuinpaikan läheisyydessä, Oulun kaupungin reunamilla tai ympäryskunnissa, mutta toisaalta virkistyskannalta ihanteellisimmat laajat luonnontilaiset suoalueet sijaitsevat kaukana asutuksesta.

Soilla harjoitettaviin maankäyttömuotoihin haastateltavat näkivät liittyvän sekä uhkia että mahdollisuuksia. Suomaisemaa olennaisesti muuttavat maankäyttömuodot, kuten turvetuotanto ja metsätalous koettiin pääsääntöisesti luonnon monimuotoisuutta ja alueen virkistyskäyttömahdollisuuksia heikentäviksi tekijöiksi. Sen sijaan soiden virkistys- ja matkailukäyttö nähtiin kestävinä soidenkäyttömuotoina, jotka oikein harjoitettuina eivät vahingoita suoluontoa.

Suoalueet ovat tutkimusaineiston perusteella tärkeitä luontovirkistysalueita, ja niiden soveltuvuus virkistyskäyttömuotojen tarpeisiin on tärkeää turvata soiden käyttöä suunniteltaessa. Haastateltavat toivoivat, että soiden tutkimuksesta ja soiden tilasta ja hyödyntämisestä käytävä yhteiskunnallinen keskustelu lisäisi soiden kansainvälistä ja kansallista arvostusta.

1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Tämä tutkimus kartoittaa soilla liikkujien näkemyksiä soiden käytöstä Pohjois-Pohjanmaalla. Tutkimus on osa Pohjois-Pohjanmaan ja Länsi-Kainuun suo-ohjelmahanketta, josta vastaa Pohjois-Pohjanmaan liitto. Tuloksia hyödynnetään myös Liisa Ojalan kulttuuriantropologian Pro gradu-tutkielmassa, joka valmistuu Oulun yliopistossa vuoden 2012 aikana.

Haastattelututkimuksen ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää Pohjois-Pohjanmaalla asuvien ihmisten tottumuksia ja kokemuksia suoalueiden virkistyskäytöstä kartoittamalla suoalueiden mahdollistamia virkistysmuotoja, merkittävimpiä tekijöitä soiden virkistyskäytön kannalta sekä näkemyksiä soiden virkistyskäytön kehittämisestä. Toisena tavoitteena oli selvittää, millaisia näkemyksiä suoluonnossa liikkujilla on soiden muun maankäytön, eli metsätalouden, turvetuotannon, suojelun ja matkailun nykytilasta, millaisia kokemuksia heillä on näiden käyttömuotojen vaikutuksista omaan soilla liikkumiseensa sekä kartoittaa haastateltavien maankäyttöön liittyviä kehittämisajatuksia.

2. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto koostuu 24 teemahaastattelusta, jotka tehtiin maaliskuu-heinäkuun 2011 aikana. Kaksi haastattelusta tehtiin puhelimitse. Haastateltavia oli yhteensä 17, joista seitsemää haastateltiin kaksi kertaa. Näissä ensimmäiset haastattelut ja niissä käsitellyt teemat keskittyivät pääsääntöisesti ensimmäisen tutkimustavoitteen eli suoalueiden virkistyskäyttöön liittyvien tottumusten ja kokemusten selvittämiseen. Täydentävät lisähaastattelut toisen tavoitteen eli soiden käytön nykytilaa ja tulevaisuutta koskevien näkemysten osalta olivat siten tarpeellisia. Haastattelukysymykset ja niiden järjestys vaihtelivat hieman eri haastattelujen välillä, mutta kaikille haastateltaville esitettiin kysymyksiä jokaisesta haastatteluteemasta. Kaikki haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluna ja ne kestivät noin puolesta tunnista puoleentoista tuntiin. Haastatteluissa käsiteltiin muun muassa seuraavia teemoja ja aihepiirejä:

- kokemukset soilla liikkumisesta ja siellä toimimisesta
- suoympäristön soveltuvuus haastateltavan omiin tarpeisiin (lähinnä virkistyskäyttö)
- omiin tarpeisiin soveltuvien suoalueiden saavutettavuus

- eri vuodenaikojen vaikutus soilla liikkumiseen
- soiden muiden käyttäjien vaikutukset omaan toimintaan
- soilla vallitseva tunnelma, visuaalinen maisema sekä äänimaisema
- luonnonrauhan kokeminen suoalueilla
- soiden merkitys muulle luonnolle ja ihmisille
- suoluonnosta ja sen muutoksesta tehdyt havainnot
- kokemukset ja näkemykset soilla harjoitettavista maankäyttötavoista (metsätalous, turvetuotanto, suomatkailu jne.)

Koska virkistyskäyttö oli tutkimuksen keskeinen teema, haastateltavaksi valittiin henkilöitä, jotka liikkuvat suoluonnossa suhteellisen säännöllisesti. Haastateltaviin otettiin aluksi yhteyttä muun muassa harrasteyhdistysten ja työnantajien sähköpostilistojen kautta. Noin puolet informanteista tavoitettiin ensimmäisten haastateltavien tekemien lisähaastatteluehdotusten perusteella. Tätä aineistonkoontitapaa kutsutaan lumipallomenetelmäksi.

Kaikki haastateltavat asuivat haastattelujen aikaan Pohjois-Pohjanmaalla, jonka kunnista edustettuina olivat Oulu, Haukipudas, Muhos ja Pudasjärvi. Haastateltavat olivat iältään 26–74-vuotiaita. Heistä naisia oli 7 ja miehiä 10. Vahvimmin edustettuna oli 60–65-vuotiaiden ikäluokka (n=7). Lähdeluettelossa haastateltavat on jaoteltu vuosikymmenittäin kuuteen ikäluokkaan.

Haastateltavista 16 kertoi ulkoilevansa virkistäytymismielessä suoalueilla. Eri virkistäytymismuodot olivat edustettuina monipuolisesti ja kokemuksia löytyi muun muassa marjastamisesta, sienestämisestä, retkeilystä /patikoimisesta, hiihdosta, suunnistamisesta, lintujen ja luonnon tarkkailusta, valokuvauksesta sekä metsästämisestä. Haastateltavat edustivat eri työelämän aloja, ja heidän joukossaan oli myös opiskelijoita (n=3) sekä eläkeläisiä (n=5).

3. Soiden virkistyskäyttö

Tässä luvussa käsitellään ensimmäisen tutkimustavoitteen mukaisesti suoalueiden mahdollistamia virkistysmuotoja, merkittävimpiä tekijöitä soiden virkistyskäytön kannalta sekä näkemyksiä soiden virkistyskäytön kehittämisestä.

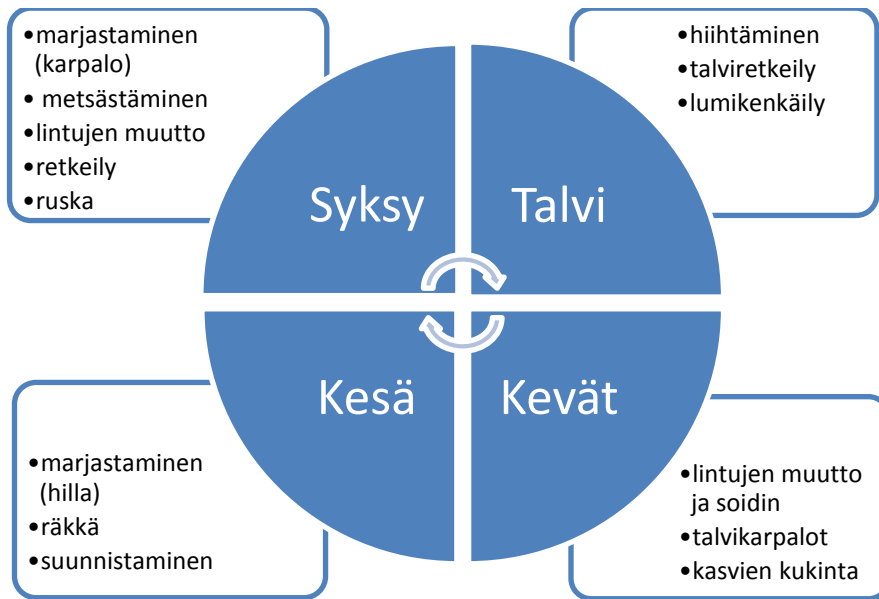
3.1 Suo ympärivuotisena virkistysympäristönä

...Pohjois-Pohjanmaalla ku täällä on paljon niitä aapasoita, niin (soilla) on tilaa hengittää ja maisemassa on avaruutta. On tilaa katsoa etäälle ja on tilaa ympärillä. Se ei mitenkään ahdistista ja siinä on rauhallinen tunnelma, semmonen meluton ympäristö. Sit siellä on tietenkin riistaa ja marjoja ja hyvä tuoksu, monesti on pitkoksiakin rakennettu (...), ei tarvi pelätä sitä suota, se on helppo kulkunen... (Nainen 51–60 v.)

...kyllä siellä suolla eri vuodenaikaan eri syystä, mutta aina sinne voi mennä (...) ku linnut alkaa hiljentyä, ni siinä vaiheessa alkaa lakat kypsyä... (Mies 21–30 v.)

... se riippuu, mikä mulla on siellä suolla se tehtävä, esimerkiksi jos mää meen hillaan, ni minä meen semmoselle rämeelle, kuivahkolle rämeelle, jossa on jonkun verran puukasvillisuutta ja se ei oo tota ihan märkä, mutta jos hyvä hillavuosi tulee, niin silloin kelepää kaikki, silloin oon aavasuoilla, siellä on vähempi hyttysiä, mutta sitte jos minä liikun metsässä ilman marjastusta, ni silloin meen semmosia kuivempia, jos soita tulee vastaan, ni jotka on helpompia, vaikka joutus vähän kiertäänki. (Mies 71–80 v.)

Haastatteluaineiston perusteella suoalueet soveltuvat virkistyskäyttöön kaikkina vuodenaikoina (kuva 1). Päiväretkeilijät ja patikoijat kertoivat kulkevansa mieluiten kuivemmilla soilla kuten aapa- ja rämesoilla tai soilla, joille on rakennettu pitkospuita. Lintuharrastajat ja monet marjastajat mainitsivat, että suolle hakeuduttaessa alueelta löytyvä luonto ja lajisto merkitsevät heille enemmän kuin maaston helppokulkuisuus. Lintuharrastajat mainitsivat erityisesti märimmät suot tärkeiksi lintualueiksi, koska niillä pesii monia alueille tyypillisiä lintulajeja. Marjastajat puolestaan suosivat marjaisia ja usein myös puustoisempia alueita kuten rämeitä. Maisemallisesti miellyttäviksi haastateltavat mainitsivat erityisesti laajat ja yhtenäiset avosuoalueet, joilta löytyy myös metsäsaarekkeita ja suolampia. Hiihtämiseen soveltuvat haastateltavien mielestä parhaiten ojittamattomat, vähäpuustoiset ja laajat suot.

Kuva 1: Soiden virkistyskäytön vuodenkierto

Vaikka suoluonto mahdollistaa monen virkistysmuodon harjoittamisen, on suolle hakeutumisen pääsyy usein halu saada luontokokemuksia. Monet haastateltavat kertoivat menevänsä luontoon luonnon itsensä vuoksi eivätkä pelkästään toimittamaan tiettyä tehtävää. Suolla toimitettavat askareet, kuten marjastus ja metsästys, voivat olla ajanviettotapa tai ne voivat antaa käytännön motiivin, jolla suolle menemistä voidaan perustella itselle ja muille. Esimerkiksi suurin osa haastatelluista marjastajista ei pitänyt suolta saatavaa marjasaalista tärkeimpänä, vaan suolla vietetty päivä ja saadut kokemukset merkitsivät heille enemmän kuin täyttynyt marja-astia.

... se tekeminenhän on aina semmonen tekosyy, että lähtee rengastaan muuttohaukan poikasista, (...) nykyäänhän tietenki kaikkeen vaikuttaa tosi paljon se, että on pieniä lapsia, niin ne on aika harvassa ne tilaisuudet (päästä luontoon) (...), täytyy olla aina joku tekosyy, että voi lähtä (Mies 31–40 v.)

3.2 Merkittävimmät tekijät soiden virkistyskäytön kannalta: rauhallisuus, luonnontilaisuus ja saavutettavuus

... se on tietenkin kokonaisuus, että ku lähtee vaikka likkeelle hajusta, siellä on kesällä aivan ihania hajuja ja tämä äänettömyys ja avaruus, ja sitteku on kesä kuuma, niin

siellä on miellyttävä olla, kun leppeä tuuli käy, ja sitte voi turvemättäälle istua, pehmeälle turvemättäälle istahtaa ja olla kaikessa rauhassa, ja olla selällään ja katsoa taivaalla liitäviä pilviä (...), se on semmonen voimaantumisen paikka. (Mies 51–60 v.)

Soiden virkistysarvon kannalta tärkeät tekijät ja niiden arvojärjestys määrittyvät jokaisen kohdalla yksilöllisesti. Niihin vaikuttavat esimerkiksi henkilön omat mieltymykset, tottumukset, aiemmat kokemukset sekä odotukset. Haastateltavien virkistäytymiskokemuksia ja luontoon hakeutumisen motiiveja tarkastelemalla on mahdollista hahmottaa yleisimpiä soiden virkistyskäytön kannalta merkittäviä tekijöitä. Tutkimusaineiston perusteella virkistyskäyttöön hyvin soveltuvan suoalueen ominaisuuksia ovat erityisesti ympäristön rauhallisuus, luonnontilaisuus sekä hyvä saavutettavuus.

... kun menee luontoon tämmöseen rauhalliseen paikkaan, niin siellä huomaa sen, että miten pieni osanen ihminen on tätä suurta kokonaisuutta (...) Silloin ajattelee, että ei nämä mun ongelmat voi nyt olla ihan ylipääsemättömiä... (Nainen 61–70 v.)

... suomalaiset on niin erämaisia (...), ei se sovi kuvaan, et siellä on joku muu... (Nainen 21–30 v.)

Luontovirkistäytymisessä luonnon läheisyyden ja luonnon kanssa koettavan yhteyden merkitys on suuri. Haastateltavat kertoivat muun muassa, että ympäröivä luonto saa heidät ymmärtämään oman olemassaolonsa suhteessa luonnon kokonaisuuteen, ja luonnossa arkipäiväiset huolet unohtuvat. Luonnossa liikkuminen antaa hyvän mielen, ja moni haastateltavista koki sen omalle terveydelleen hyödylliseksi tai jopa välttämättömäksi. Haastateltavien mukaan luonto tarjoaa vastapainoa kiireiselle arjelle ja se voi olla myös pakopaikka, joka mahdollistaa väliaikaisen eristäytymisen muista ihmisistä ja arjen ympyröistä.

Luonnon rauhan ja hiljaisuuden kokemisella on tärkeä merkitys luontovirkistäytymisessä. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että soilla voi kokea luonnonrauhaa. Monen mielestä Suomen luonnon elementeistä juuri suot soveltuvat parhaiten luonnon rauhan kokemiseen sekä yksinäisyydestä nauttimiseen, sillä suot ovat syrjäisiä alueita, joilla ei yleensä liiku paljon ihmisiä.

Haastateltavien mielestä suon äänimaisema on erityinen ja kokemuksena vaikuttava. Suo on varsin äänetön ympäristö, josta puuttuu niin sanottu taustahäly. Meren rannalla ääniä sävyttää

taustalla aaltojen kohina ja metsässä puiden havina, mutta suolla jopa maiseman avaruuden voi kuulla, tai aistia taustaäänien vähäisyydestä. Haastateltavien mukaan suolla vähäisetkin äänet korostuvat, ja yksittäisen kurjen huudon kuuleminen voi olla mieleenpainuva elämys.

Luonnon rauhan ja hiljaisuuden kokemisen kannalta olennaista ei ole niinkään ympäristön äännettömyys, vaan kuuluvien äänien lähde ja lähteeseen yhdistetyt kulttuuriset merkitykset ja arvot. Luonnossa koettavalla hiljaisuudella haastateltavat tarkoittivat yleensä ihmisen aiheuttamien äänien puutetta, eivät niinkään täydellistä äännettömyyttä. Esimerkiksi lintujen kovaäänistä soidinta ei koettu häiritseväksi, mutta ihmisten nauru ja huuto tai liikenteen tasainen humina mainittiin tekijöiksi, jotka voivat pilata mahdollisuuden luonnon rauhasta nauttimiseen.

Virkistysalueeseen kohdistetuilla ennako-oletuksilla on merkitystä virkistyskokemuksen onnistumisen ja luonnon rauhan kokemisen kannalta. Haastateltavat mainitsivat muun muassa, että mikäli jo ennalta asennoituu kohtaamaan maastossa esimerkiksi muita ulkoilijoita tai osin ojitettua maisemaa, eivät vastaantulevat ihmiset tai muutettu ympäristö välttämättä häiritse. Kaupungin läheisyydessä sijaitseville virkistysalueille hakeuduttaessa ei myöskään voi olettaa, etteivät liikenteen äänet kantautuisi sinne. Täydellistä luonnon rauhaa, yksinäisyyttä ja ympäristön koskemattomuutta arvostavat kertoivatkin hakeutuvansa usein syrjäisemmille ja vähemmän suosituille alueille.

Haastateltavien mielestä luonnon rauhasta nauttiminen onnistuu parhaiten luonnontilaisissa ympäristöissä. Monelle virkistysalueen luonnontilaisuus oli myös merkittävin edellytys onnistuneelle virkistyskokemukselle. Pelkkä ihmisäänien puuttuminen ei välttämättä takaa mahdollisuutta luonnon rauhasta nauttimiseen, vaan luonnon rauha oli monen mielestä myös visuaalisen maiseman ominaisuus. Ihmisen muokkaama ja muuttama maisema koettiin usein suon tunnelman pilaavaksi tekijäksi, vaikka ympäristön äänimaisema olisikin luonnonmukainen.

... kyllähän siellä (ei luonnontilaisella suolla) semmonen hiljaisuus on, mutta tietysti se jonku verran voi sitte häiritä, että ei se semmonen sielunmaisema oo ojitettu suo, kuin tämmönen ihan luonnon tilassa oleva. (Nainen 61–70 v.)

...ehkä siinä on se oma jännitys sitte, jos mennään oikein märälle suolle, se pikkusen kiehtoo sen takiiki, ku siinä on pikkusen semmosta haastetta ja jännitystä... (Nainen 61–70 v.)

... kyllä suo on ihan sievä (...), se on tuommonen erikoisen olonen (Mies 61–70 v.)

Haastateltavat kertoivat, että soilla vallitsee oma erityinen hajuista, äänistä ja maiseman avaruudesta rakentuva tunnelma, joka erottaa suot muista Suomen luonnon elementeistä, kuten metsistä. Suoluonnon karu mutta esteettisesti miellyttävä maisema kiehtoo ihmisiä, ja monet haastateltavat puhuivat suon erityisestä kauneudesta. Suoympäristön visuaaliset elementit, kuten maiseman avaruus ja tasaisuus mahdollistavat laajojenkin alueiden samanaikaisen havainnoimisen. Haastateltavat mainitsivat muun muassa, että esteettisten elämysten lisäksi suolla aika tuntuu pysähtyvän, ja maiseman liikkumattomuus ja avaruus selkiyttävät ajatuksia.

Luonnontilaisessa suomaastossa liikkuminen voi olla raskasta, mutta se mahdollistaa myös omien rajojen kokeilemisen. Haastateltavien mielestä soiden vaikeakulkuisuus tuo vaihtelua luontovirkistäytyjän kokemuksiin, ja osa kertoi hakeutuvansa soille kokeakseen siellä haasteita ja elämyksiä. Itsensä voittaminen haastavassa ympäristössä voi olla kokijalleen suuri elämys. Myös tietyn askareen parissa toimiminen ja kokemus omasta ahkeruudesta synnyttävät mielekkäitä onnistumisen kokemuksia ja itsetyytyväisyyden tunteita.

Luonnontilaisesta suosta puhuessaan haastateltavat tarkoittivat yleisimmin suota, jonka luonnollista vesitaloutta ei ole muutettu, ja jolla suolle tyypilliset kasvi- ja eläinlajit viihtyvät. Suoympäristön luonnontilaisuus ei välttämättä edellytä täydellistä ihmistoiminnasta aiheutuvien jälkien puuttumista. Useimpien haastateltavien mielestä esimerkiksi pitkospuut, lintutornit ja nuotiopaikat olivat hyväksyttäviä rakenteita. Osa kuitenkin kertoi liikkuvansa mieluiten soilla, missä ei ole nähtävissä minkäänlaisia jälkiä ihmisen toiminnasta.

Haastateltavien mielestä Pohjois-Pohjanmaalta löytyy jokseenkin riittävästi virkistyskäyttöön soveltuvia suoalueita. Virkistyskäytön näkökulmasta tärkeimmät suoalueet sijaitsivat pääasiassa oman asuinpaikan läheisyydestä, Oulun kaupungin reunamilla tai ympäruskunnissa. Muun muassa Pilpasuon alue mainittiin useassa haastattelussa etenkin oululaisille tärkeänä luontovirkistyskohteena, joka on säilynyt lähes luonnontilaisena. Pilpasuon lisäksi tärkeitä virkistyssoita olivat muun muassa Hirvisuo, Olvassuo, Lääväsuu ja Revonneva. Lisäksi haastateltavat mainitsivat monia esimerkiksi Yli-lin, Muhoksen ja Pudasjärven alueella sijaitsevia soita, joiden nimiä he eivät muistaneet. Monen haastateltavan mielestä asutuskeskusten

lähimmät suot olisi syytä varata virkistyskäyttöön, jotta suomalaisemaan pääsisivät myös ne ihmiset, jotka eivät omista autoa.

Ihanteelliset virkistysmaat sijaitsevat kuitenkin usein kaukana asutuksesta eivätkä ne ole esimerkiksi polkupyörällä saavutettavissa. Jotkut haastateltavat kertoivatkin hakeutuvansa myös kauempana omalta asuinseudulta sijaitseville soille. Esimerkiksi marjastajat kertoivat matkaavansa usein pitkienkin matkojen päähän päästäkseen tietyille marjapaikoille. Lintuharrastajat kertoivat hakeutuvansa kauemmille soille pääasiassa siksi, että kauempana asutusalueista sijaitsevilla lintualueilla lajisto on runsaampi kuin oman asuinalueen lähisoilla. Jotkut mainitsivat myös, että asutuskeskuksista kaukana sijaitsevat alueet ovat suuremmalla todennäköisyydellä säilyneet luonnontilaisina ja että niillä liikkuu vähemmän muita ihmisiä.

3.3 Soiden virkistyskäytön kehittäminen

... että jokaisella olisi se oma suo, missä käydä (Nainen 51–60 v.)

...ihmisille pitäisi saada kokemuksia, myönteisiä kokemuksia, niin ne menis rauhottumaan sinne (suolle) (...) mutta monilla on ennakkoluuloja: ne pelkää, että siellä joutuu tarpomaan ja kastumaan ja sääskiä... ihmiset on ennakkoluulojensa vankeja. Sehän se on ongelma. (Mies 51–60 v.)

Soiden virkistyskäyttöä tulisi haastateltavien mielestä kehittää tulevaisuudessa, jotta myös niiden ihmisten, joille suot eivät ole ennestään tuttu ympäristö olisi helpompi hakeutua suoluontoon. Luontovirkistäytyminen ja sen kasvattamat henkiset voimavarat nähtiin tärkeäksi tekijäksi tasapainottamaan nykyihmisen kiireistä elämäntyyliä. Haastateltavat korostivat erityisesti asutuskeskusten ja lähialueiden luontovirkistysmahdollisuuksien tärkeyttä ihmisten hyvinvoinnille.

Vaikka luonnossa tapahtuvan virkistäytymisen edut tunnustettiin haastateltavien keskuudessa yleisesti, moni lisäsi kuitenkin etteivät kaikki ihmiset koe samanlaista tarvetta päästä luontoon. Eri ikäluokat suosivat erilaisia virkistäytymismuotoja, ja esimerkiksi kaupunkilaisten luontovirkistäytymistarpeet voivat poiketa maaseudulla asuvien tarpeista. Haastateltavien mielestä ihmisten, ja etenkin kaupungeissa asuvien omaehtoinen luontoon hakeutuminen on vähentynyt, vaikka luontovirkistäytymisen tarve on edelleen olemassa.

Haastateltavien mukaan soiden virkistyskäytön kehittäminen vaatisi myös ihmisten luonnontuntemuksen lisäämistä, sillä tietämättömyys voi kasvattaa luontoa kohtaan koettavaa pelkoa ja vääriä mielikuvia. Näin ollen erilaisille opastetuille luontoretkille ja luonnontuntemusta lisääville kansalaisprojekteille olisi tilausta. Myös virkistysalueiden karttoja sekä muita oppaita (kuten marjastus-, sienestys- ja retkeilyoppaita) tulisi heidän mielestään olla jokaisen saatavilla.

Uusia ja hoidettuja ulkoilureittejä toivottiin lisää. Haastateltavien mielestä merkityt reitit, lintutornit ja huolletut tulentekopaikat puuholtoineen voisivat vähentää myös alueilla tapahtuvaa väärinkäyttöä, kuten mönkijöillä ajamista, luvattomia tulipaikkoja ja polttopuiden kaatamista. Myös täysin rakentamattomia ja luonnontilaisia virkistyskäyttöön varattuja alueita toivottiin erityisesti asutusten läheisyyteen. Vaikka täydellistä yksinäisyyttä, luonnon rauhaa ja hiljaisuutta tavoittelevat olivat usein valmiita hakeutumaan hieman syrjäisemmille alueille, toivoivat hekin mahdollisuutta löytää suhteellisen helposti omaa virkistystarvetta palvelevia alueita.

4. Soiden maankäyttö ja sen vaikutus virkistykseen

Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksen toisen tavoitteen mukaisesti, millaisia näkemyksiä suoluonnossa liikkujilla on soiden muun maankäytön, eli metsätalouden, turvetuotannon, suojelun ja matkailun nykytilasta, millaisia kokemuksia heillä on näiden käyttömuotojen vaikutuksista omaan soilla liikkumiseen sekä kartoittaa haastateltavien maankäyttöön liittyviä kehittämisajatuksia.

4.1 Metsätalous

... sitä kakkäräpuuta jota kukaan ei osta, se on kansantaloudellista haaskausta, (...) maaomistajakin saa paremman kantohinnan hillakilolle kun raiskiopuulle... (Mies 51–60v.)

Moni haastateltavista oli sitä mieltä, että suometsistä saatava puutavara on heikkolaatuista, ja siksi se soveltuu hyödynnettäväksi ainoastaan paperiteollisuudessa, mutta ei esimerkiksi rakennuspuuna. Jotkut haastateltavista puhuivat suometsistä kitukasvuisina, tuottamattomina ja

hitaasti puuta kasvavina. Haastateltavat eivät pääsääntöisesti määritelleet tarkemmin mitä suotyyppiä he puheessaan tarkoittivat. Haastateltavat epäilivät soiden soveltuvuutta metsän kasvualustaksi muun muassa soiden heikon ravinnetalouden vuoksi. Haastateltavien mielestä Suomessa metsätalouden käyttöön löytyy riittävästi siihen luonnostaan soveltuvia alueita, joten soita ei tulisi enää muokata metsän kasvatusta varten. Sen sijaan huolellisella kivennäismaalla kasvavien metsien hyödyntämisellä suometsistä voitaisiin luopua jopa kokonaan. Muun muassa hakkuujätteet ja hoitamattomien metsien puuainekset voitaisiin haastateltavien mielestä hyödyntää entistä tehokkaammin esimerkiksi energiakäytössä, jopa vaihtoehtona turpeelle. Jotkut haastateltavista eivät myöskään nähneet suolla kasvavalla puullariittävästi kysyntää, jotta sen kasvatukseen kannattaisi tulevaisuudessa panostaa.

Haastateltavien mielestä ne suoalueet, joilla metsä kasvaa nykyisin hyvin voidaan jatkossakin hyödyntää metsätalouden tarpeisiin. Näissä tapauksissa esimerkiksi ennallistamistoimia ei nähty kannattavina, sillä kustannukset voivat olla korkeat, ja suo on todennäköisesti jo menettänyt suurimman osan alkuperäisistä luontoarvoistaan. Pääsääntöisesti soiden metsätaloudellista hyödyntämistä tulisi haastateltavien mielestä harkita tarkkaan ja selvittää myös, olisiko esimerkiksi päätehakkuun jälkeinen ennallistaminen tai ennallistumaan jättäminen kokonaisyötyjen (luontoarvot, kustannukset jne.) kannalta paras vaihtoehto. Sen sijaan alueet, joilla metsänkasvatus ei ole onnistunut voitaisiin haastateltavien mielestä ennallistaa vesitaloudeltaan alkuperäisen ekosysteemin kaltaiseksi. Huonosti metsää kasvavat, ja luontoarvonsa menettäneet suot voisivat olla myös potentiaalisia turvetuotannossa hyödynnettäviä alueita. Haastateltavien mukaan muut soiden mahdollistamat käyttömuodot ja niistä saatavat hyödyt jäävät helposti metsätalouden varjoon, sillä Suomessa metsätaloutta arvostetaan ja tuetaan vahvasti.

Virkistyskäytön kannalta metsäojitukset mainittiin useassa yhteydessä soilla liikkumista hankaloittavaksi tekijäksi. Myös maahan jätetyt hakkuutähteet tekevät monen haastateltavan mielestä maastossa etenemisen erittäin vaivalloiseksi. Metsätaloustoimet eivät hankaloita ainoastaan liikkumista, vaan niiden mainittiin myös pilaavan soiden tunnelmaa. Haastateltavien mielestä tunnelman pilaamisen lisäksi metsittäminen ja sitä edeltävä kuivattaminen hävittävät vähitellen alueelta myös suon tyypillisiä lajeja, kuten suolintuja ja -marjoja.

4.2 Turvetuotanto

... silloin minä näin punasta, mää aattelin, että ei voi olla totta, että tuolla lailla raiskataan Suomen soita, se (turvetuotanto) on raakaa hommaa (Mies 71–74v.)

... (turvetuotannon) jälethän on aivan kamalia, mutta sitte taas toisaalta, jos sitä tarvitaan, niin kyllä kai se perusteltua on (...) Jos niitä pystytään hyödyntämään, niin silloin hyödynnetään, mutta että täytyy löytyä kuitenkin kohtuullisissa määrin sitä luonnonmukastakin tilaa. (Nainen 61-70v.)

Haastatteluissa käsitellyistä teemoista turvetuotantoon liittyi eniten eriäviä näkökantoja. Erityisesti energiaturpeen nosto suoalueilla jakoi haastateltavien mielipiteitä puolesta ja vastaan. Haastateltujen henkilöiden joukossa oli sekä turvetuotannossa että luonnonsuojelu- tai ympäristöalalla työskenteleviä tai työskennelleitä henkilöitä. Haastateltavien joukossa oli myös luonnonsuojelutoimintaan aktiivisesti osallistuvia henkilöitä.

Haastateltavat, jotka vastustivat turvetuotantoa, kokivat turpeen noston olevan merkittävä uhka Suomen suoluonnon monimuotoisuudelle ja sen säilymiselle. Suoalueella harjoitettavan turvetuotannon nähtiin pilaavan soiden ekosysteemit, luontoarvot sekä lisäksi pirstaloivan yhtenäisiä suoalueita. Soiden tilan heikkeneminen turvetuotannon seurauksena koettiin uhaksi myös ihmisten hyvinvoinnille. Turvetuotannosta voitaisiin luopua tulevaisuudessa asteittain ja alkaa panostaa turpeen noston sijaan muun muassa tuotantoalueiden jälkikäyttöön ja sen suunnitteluun. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että turpeen poltto ei ole Suomen energiataloudelle välttämätöntä, ja että tarvittava energia olisi mahdollista tuottaa esimerkiksi kotimaista tai ulkomaista puuta tehokkaammin hyödyntämällä. Suomen soiden turvevaroja tulisi eräiden haastateltavien mielestä myös säästellä eräänlaisena tulevaisuuden turvana kansallisten tai globaalien kriisien varalle.

... ei joka asiassa voi sanoa että ei (...): ei ydinvoimaa, ei turvetta, ei mittään, mutta pakko meillä on energiaa tehdä kuitenkin niin kauan ku nämä isot teollisuuet pyörii,

mihin tämä pohjautuu tämä hyvinvointi, ni se (energia) täytyy saaha jostain (Mies 61-70v.)

Turvetuotantoa puoltavissa kannanotoissa toisaalta korostui turpeen asema Suomen tärkeänä luonnonvarana ja energian lähteenä. Turvetuotanto tuo Suomelle omavaraisuutta ja riippumattomuutta ulkomaisista luonnonvaroista. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että turvetuotannon historian alkuvaiheissa tapahtuneista virheistä oppimalla ja huolellisella tuotannon sekä jälkikäytön suunnittelulla on mahdollista turvata turvetuotannon kestävyys. Suomen suuri suopinta-alan mahdollistaa alueiden riittävyuden monipuolisiin käyttötarkoituksiin, ja maankäytön perusteellisen suunnittelun seurauksena turvetuotannon ei uskottu uhkaavan muiden hyödyntämistapojen, kuten virkistyskäytön edellytyksiä. Haastateltavien mielestä turvetta olisi mahdollista hyödyntää nykyistä paremmin myös muussa kuin energiantuotannossa. Haastateltavien mukaan energiaturpeen hyödyntäminen nykyisellään on osin luonnonvaran tuhlausta, mutta turpeen tutkimukseen ja tuotekehittelyyn panostamalla soiden turvevaroista voitaisiin saada suurempi hyöty muilla jalostusarvoltaan paremmilla hyödyntämistavoilla, kuten lääke-, kosmetiikka- ja tekstiiliteollisuuden raaka-aineena.

Osa energiaturpeen nostoa vastustavistakin näki turpeen pienimuotoisen hyödyntämisen kuitenkin myönteisenä vaihtoehtona. Esimerkiksi hoitoturpeeksi nostettavan turpeen hyödyntämiseen ei haastateltavien mielestä juuri liittynyt ympäristöuhkia, sillä käyttömuodon harjoittamiseen riittää huomattavasti pienempi suopinta-ala kuin energiaturpeen nostoon. Muita uusia turpeen hyödyntämisen mahdollisuuksia voisivat haastateltavien mielestä olla erilaisten biopolttoaineiden ja öljyjen valmistaminen liikenteen tarpeisiin sekä turpeen käyttö rakennusmateriaalina. Turpeen tutkimusta ja jalostamista toivottiin edistettävän, jotta turpeen ja siihen liittyvän tuotekehittelyn mahdollisuudet tunnistettaisiin nykyistä paremmin.

Haastateltavien mielestä soiden käyttöä koskevassa julkisessa keskustelussa on tapahtunut muutos muutaman viime vuoden aikana. Muun muassa mediassa käytävä keskustelu on pääsääntöisesti turvealan vastaista tai sitä voimakkaasti syyllistävä. Haastateltavat arvelivat tämän johtuvan turvetuotannon ympäristöluvanvaraisuudesta ja siitä, että tiukasti valvottuna toimialana turveala on helppo kohde julkisille syytöksille ja vastustukselle. Haastateltavat näkivät myös turvetuotannon alkuvuosina puutteellisista ja virheellisistä toimintatavoista aiheutuneet ympäristövahingot osasyynä turvealan leimautumiselle ja maineen menetykselle. Toisaalta myös

muista maankäyttömuodoista, kuten metsäojituksesta aiheutuneita ympäristövahinkoja on haastateltavien mielestä toisinaan selitetty virheellisesti turvetuotannosta johtuviksi. Vastakkainen näkökulma julkisen keskustelun luonteeseen perustui puolestaan siihen, että Suomessa on herätty arvostamaan suoaluontoa ja sen säilymisestä on alettu kantaa huolta. Joidenkin haastateltavien mukaan ihmiset ovat havainneet lähisoidensa lajiston köyhtymisen ja suoalueiden vähenemisen. Myös vesistöjen huonontunut tila ja rehevöityminen ovat saaneet monet vastustamaan turvetuotantoa.

... kuinka huolissaan ihmiset on siitä, jos heidän omasta lähiympäristöstä joku suo aijotaan kuivata turvetuotantoa varten, (...) ihmisille omat lähisuot on tosi tärkeitä ja juuri varmaan sen takia, ku niitä on niin vähän jälellä, ja on opittu arvostamaan sitä suoaluontoa, mitä vielä on (...) nimenomaan virkistystyksen kannalta ja (...) vedenlaadun kannalta. (Mies 21–30 v.)

Soilla tapahtuvaan virkistystoimintaan haastateltavat mainitsivat turvetuotannon vaikuttavan ennen kaikkea maisemallisesti. Haastateltavat ehdottivat muun muassa, että turvetuotantoalueet voitaisiin sijoittaa mahdollisimman syrjäisille alueille, jolloin ne eivät olisi välittömästi luonnossa liikkujien tai ohi kulkevien silmien alla. Turvetuotannon virkistyskäytölle aiheuttamista haitoista mainittiin myös pöly- ja melusaaste sekä turpeen kuljetukseen tarvittavat metsäautotiet, jotka haastateltavien mielestä pilaavat luonnon maisemaa sekä pirstaloivat suo- ja metsäalueita tarpeettomasti.

4.3 Tuotantoalueiden jälkikäyttö

Useat haastateltavat olivat sitä mieltä, että turvetuotannosta tai metsätalouskäytöstä poistuneiden suoalueiden jälkikäyttöön tulisi panostaa nykyistä enemmän. Nykyisten ja mahdollisten uusien jälkikäyttömuotojen tutkimusta tulisi edistää, jotta suoalueiden tuotannonjälkeinen hyödyntäminen saataisiin järjestettyä sekä luonnon että ihmisen kannalta mahdollisimman kestävästi. Haasteiksi jälkikäytön suunnittelulle ja toteutukselle haastateltavat mainitsivat muun muassa maanomistajien eriävät mielipiteet siitä, miten suoaluetta tulisi

taloudellisen käytön jälkeen hyödyntää. Ratkaisuksi ehdotettiin muun muassa alueiden lunastamista kunnan viranomaisten toimesta ja jälkikäytön koordinoimista tältä taholta. Tällöin kunnan jälkikäyttöhankkeeseen lunastetut suomaat voitaisiin korvata maanomistajille esimerkiksi vaihtomailla. Haastateltavat myös toivoivat, että suoalueilla maankäyttöä harjoittavat tahot ottaisivat nykyistä vastuullisemman roolin jälkikäyttöasioissa.

Haastateltavien mielestä soiden ennallistamishankkeet, kuten metsäojien uudelleen täyttäminen, puuston poistaminen ja alueen vesittäminen ovat hyviä jälkikäyttötoimenpiteitä etenkin metsän kasvatusta varten ojitetuilla mutta huonosti metsää kasvavilla suoalueilla sekä asutusten läheisyydessä sijaitsevilla soilla. Aktiivisesti ennallistamalla tai ennallistumaan jättämisellä suoluonnon alkuperäinen vesitalous voitaisiin palauttaa entiselleen tai ainakin lähes alkuperäistä vastaavaksi, ja maankäytön myötä kadonneet lajit palaisivat vähitellen alueelle. Ennallistamisen myötä alueen virkistysarvot palaisivat, ja suon luonnollinen tila hyödyttäisi samalla myös ympäröiviä alueita, kuten vesistöjä. Muita mahdollisia jälkikäyttömuotoja haastateltavien mielestä voisivat olla ennallistamisen jälkeinen suojeleminen, vesittäminen ja lintujärven rakentaminen, sekä erilaisten yrttien, sammalten tai biopolttoaineeksi soveltuvan ruokohelven viljely.

Haastateltavien mukaan jälkikäyttömuodoista aiheutuvien kustannusten ja kokonaishyötyjen huolellinen arvioiminen on tärkeää suoalueiden jälkikäyttöä suunniteltaessa. Vaikka haastateltavat yleisesti pitivät soiden ennallistamista parhaimpana jälkikäyttömuotona, mainitsivat he myös, ettei se kustannussyistä aina ole kannattavaa. Tällöin esimerkiksi suopohjan viljely eri teollisuuden tarpeisiin voisi kokonaishyötyjen kannalta katsottuna olla paras vaihtoehto.

4.4 Soiden suojeleminen

... se on niin ironista, että meidän pitäis olla suomaa, ja meillä on vaan ojitettuja soita enää jäljellä (...) ne loput suot pitäis säästää, siis koskemattomat ja semmoset, joita nyt pieni ojitus ei oo haitannu (...) aina puhutaan luonnontilasten soiden säästämistä, mutta kyllä joillain ojitetuilla soillakin on vielä luontoarvoja (Nainen 21-30v.)

Haastateltavien näkemykset soiden suojeleminen ja sen perusteluista vaihtelivat. Toive suoluonnon arvostuksen kohoamisesta ja tasapainotilan löytymisestä eri käyttömuotojen välillä

korostui useassa haastattelussa. Yleisesti ottaen moni haastateltavista oli sitä mieltä, että soiden suojelua tulisi lisätä. Soiden vesitalous ja suoekosysteemien merkitys luonnolle olivat yleisimmät haastateltavien mainitsemat soiden suojelua puoltavat perustelut. Haastateltavat tiedostivat, että monet eliölajit ovat riippuvaisia suoluonnosta joko suoraan tai välillisesti. Haastateltavien mielestä luonnontilaisten ja hiiltä sitovien soiden säästäminen ja niiden lisääminen ovat myös yksi keino hidastaa ilmastonmuutosta. Suoluonnon hyvinvointi ja siitä huolehtiminen takaavat haastateltavien mukaan paremmat edellytykset luonnon ja ihmisen hyvinvoinnille.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että suot edustavat aitoa ja alkuperäistä suomalaista luontoa ja ovat sen vuoksi tärkeitä suojeltavia alueita. Luonnontilaisella suolla ei ole jälkiä ihmistoimista, ja monen haastateltavan mielestä suot ovat ainoa ympäristö, jota vielä voi nimittää koskemattomaksi ja erämaiseksi luonnoksi. Muutaman haastateltavan mukaan suot tuovat myös vaihtelua maisemaan muuten metsävaltaisessa maassamme, jossa merkittävät korkeuserot sekä muut geologiset erityisyydet ovat vähäisiä. Turvetuotannon ja metsätalouden lisäksi alkuperäisen suoluonnon säilymistä uhkaavat haastateltavien mielestä myös esimerkiksi moottorikelkka- ja mönkijäreitistöt sekä joillain alueilla porotalous.

Soiden suojelun tarvetta haastateltavat perustelivat myös suomalaisen suoluonnon kulttuurisella merkityksellä. Haastateltavien mukaan suot ovat osa suomalaista kansallismaisemaa, joka erityisyydessään ja monimuotoisuudessaan on merkittävä suomalaisen luonnon elementti. Haastateltavien mukaan suo on myös suomalainen perinnemaisema, jota vuosisatojen aikana on hyödynnetty lukuisilla tavoilla ja joka on historian ajanjaksosta riippuen edustanut suomalaisille eri asioita. Suot ovat haastateltavien mielestä osa suomalaisten historiaa, ja soiden säilyttäminen tuleville sukupolville koettiin tärkeänä suomalaisen kulttuurin ja perinteiden jatkuvuudelle.

Soiden merkitys virkistysalueina ja hyvinvoinnin lisääjänä oli haastateltavien mielestä myös yksi tärkeä suojelun peruste. Haastateltavat mainitsivat tärkeäksi erityisesti lähisoiden suojelun. Haastateltavat toivoivat, että ihmisillä olisi suhteellisen lähellä kotiaan mahdollisuus hakeutua luonnontilaiseen suoluontoon virkistäytymään, kuten marjastamaan ja retkeilemään.

Haastateltavat toivoivat soidensuojelukysymysten herättävän asiallista yhteiskunnallista keskustelua, jossa olisi tilaa monenlaisille eriävillekin mielipiteille. Haastateltavien mukaan julkisessa keskustelussa vallitsee toisinaan hyvin mustavalkoinen asetelma, jolloin kaikkia suojeluasioiden osapuolia ei olla valmiita kuuntelemaan. Muun muassa

paikalliset asukkaat ja maanomistajat mainittiin osapuoliksi, jotka tulisi huomioida alueiden suojelua suunniteltaessa.

... minkä takia soita pitäis käyttää jotenki (...) suo on arvokas ekosysteemipalveluitten tuottaja, (...) en tiä pitääkö sitä aatellakaan käyttönä; se suo vaan on siellä ja tuottaa sen puhtaan veden ja tasaa virtaamat ja sitoo hiilen ja niin edelleen (...) sen vois tuotteistaa sillä lailla, et laskee sille arvon, tietty suon sitoma hiilimäärä, jolloin suon omistaja saisi vaikka päästökaupan hinnan mukaan korvauksen siitä, että suo on olemassa (Mies 21-30v.)

Kaikkea suoluontoa ei haastateltavien mielestä kuitenkaan tarvitse suojella. Arvokkaat luontokohteet, joilla viihtyy harvinaisia lajeja, on aiheellista asettaa suojelun piiriin, mutta suoluonto voidaan säilyttää myös sitä kestävästi hyödyntämällä. Suot tarjoavat mitä moninaisimpia hyödykkeitä, mutta haastateltavien mukaan ne kärsivät arvostuksen puutteesta, tai suomalaiset ovat muuten haluttomia hyödyntämään niitä. Monen haastateltavan mielestä sekä luonnon että ihmisen edun mukaista olisi, että soihin suhtauduttaisiin ennen kaikkea arvokkaina ekosysteemipalveluiden tuottajina eikä ainoastaan maankäytön kohteina.

4.5 Suomatkailu

... kyllä täytyy perustiedot olla ja ihmisen täytyy olla luonteeltaan vakaa ja rauhallinen, että ymmärtää sen, joku Lontoon hälinästä tuleva voi säikähtää sitä yksinäisyyttä ja kokea pakokauhua ja ahdistusta, ku joutuu vähä aikaa olemaan hiljaa. (Mies 51-60v.)

Moni haastateltavista oli kuullut suomatkailusta ja oli sitä mieltä, että matkailun kehittäminen osaksi soiden käyttömuotoja on mahdollista ja toivottavaakin. Haastateltavat suhtautuivat suomatkailun mahdollisuuksiin kuitenkin hieman epäilevästi, ja soiden uskottiin soveltuvan matkailutuotteeksi vain marginaaleille asiakaskunnille. Suomatkailun mahdollisena asiakaskuntana pidettiin lähinnä ulkomaalaisia, esimerkiksi keskieuropalaisia, joille Suomen suot luonnon elementtinä eivät ole tuttuja. Haastateltavat eivät uskoneet, että suot kiinnostaisivat tarpeeksi

suomalaisia matkailijoita, mutta osan mielestä suomatkailua voitaisiin markkinoida myös esimerkiksi Etelä–Suomen kaupunkilaisille, joiden asuinseuduilla luonnontilaiset suot ovat vähissä. Haastateltavien mukaan soilla on tärkeä merkitys myös Suomeen kohdistuvalle lintu- ja suurpetomatkailulle.

Suomatkailun vetovoimatekijöiksi haastateltavat mainitsivat muun muassa soiden erityisen luonnon kasveineen ja eläimineen, luonnon koskemattomuuden ja erämaisyyden sekä hiljaisuuden ja eksotiikan. Myös erilaiset soilla koettavat elämykset nähtiin matkailijoita houkuttelevina tekijöinä. Muun muassa suonsilmäkkeessä kylpeminen, turvekammissa saunominen, suon haastavan maaston kokeminen, sääskille altistuminen tai suon mystisen tunnelman kokeminen esimerkiksi tarinankerronnan kautta voisivat olla mahdollisia matkailijoille tarjottavia elämispalveluja.

Suomatkailun kehittämisen haasteiksi haastateltavat mainitsivat muun muassa soiden vaikeakulkuisuuden ja kesällä erinäiset hyönteiset, jotka kiusaavat ja pelottavat varsinkin niihin tottumattomia ulkomaalaisia. Suomalaiset matkailijat sen sijaan voi olla vaikea saada innostumaan luonnon elementistä, johon on kansan historian aikana suhtauduttu ristiriitaisinkin asentein. Haastateltavien mukaan suomalaiset saattavat kokea suon pelottavana ja luotaantyöntävänä paikkana, jonne ei haluta hakeutua vapaa-ajanviettotarkoituksessa.

Osa haastateltavista oli myös sitä mieltä, että yksistään soilla vierailu ja niihin tutustuminen ei riitä matkailijoille, ja siksi suomatkailukonseptiin tulisi liittää myös jotain oheistoimintaa elämispalveluista luonnontuotteiden keräilyyn. Suomatkailun kehittäminen vaatisi haastateltavien mielestä myös asiantuntevia oppaita. Haastateltavien mielestä luonto-oppailta vaadittavaa vankkaa luonnontuntemusta ja tarinankerrontataitoa löytyy kuitenkin enää harvoilta, ja asiantuntevien oppaiden palkkaamiseen ei myöskään usein löydy rahoitusta. Vaihtoehtoinen suoluontoon tutustumistapa voisi näin ollen olla niin sanottu virtuaaliluontopolku, jossa opaspalvelut hoidettaisiin nauhoitettujen opastusten ja kuulokkeiden välityksellä.

Haastateltavien mukaan suomalaisessa luontomatkailussa suot jäävät lähes poikkeuksetta metsä-, järvi- ja tunturimaisemien varjoon. Haastateltavien mielestä suot soveltuisivat erittäin hyvin suomalaisen luontomatkailun vetonauloiksi vaarojen ja järvien rinnalle. Onnistuneella matkailun markkinoinnilla voitaisiin nostaa soiden arvostusta ja lisätä ihmisten kiinnostusta suoluontoa kohtaan, sekä herätellä kestävästä luontomatkailusta kiinnostuneita matkailijoita. Suomatkailun kehittäminen vaatii haastateltavien mielestä kuitenkin oikeanlaisille

asioille omistautumista, kekseliäisyyttä ja pitkäjänteisyyttä. Määräaikaiset soiden matkailunkehittämishankkeet eivät yksin riitä, sillä rahoituksen loputtua moni taho ei ole valmis sijoittamaan erikoisena tai epävarmana pidettyihin matkailutuotteisiin.

...ne voi ryysyä kyllä sen oman bisneksensä, jos sitä lähetään tekemään semmosella perinteisellä tyyllillä, mutta että voiko niitä soita sitte pilata, niin ei se voi vetää vertoja tälle, että Suomessa on ojitettu kuus miljoonaa hehtaaria suota (...), jos saatas turismilla tuhottua satatuhattahehtaaria suota, ni seki ois aivan käsittämätön ponnistus. (Mies 31-40v.)

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että mikäli matkailupalvelut toteutetaan ilman moottoriajoneuvoja, ja paljon käytetyillä alueilla liikutaan merkittyjä reittejä pitkin, ei matkailu olennaisesti vaaranna suoluonnon tilaa. Osa haastateltavista koki matkailun kehittämisen ja lisääntymisen jopa positiivisena asiana soiden säilymisen kannalta, mikäli kasvavan matkailun myötä suoluontoa vahingoittavat maankäyttötavat vähenisivät. Jotkut haastateltavista toivoivat kuitenkin, että suomatkailua ei kehitettäisi liikaa, jotta soiden tuotteistaminen ja suuren yleisön kiinnostuksen lisääntyminen eivät pilaisi soiden hiljaisuuden ja syrjäisyyden mystistä vetovoimaa sekä siihen liittyvää viehätystä.

... jaa'a... tartteeko sen kummempaa käyttömuotoa kehittää ku annetaan tuota luonnon olla entisellään ja niitten ihmisten mennä sinne, jotka haluavat ja kykenevät mennä (...) liikkumista suolla ei tule toisaalta tehdä liian helpoksikaan, se menee siihen, että kohta ruvetaan vaatimaan asfalttipolkuja tai opastuskeskuksia tai jotaki muuta... jääköön omatoimimatkailijan haltuun koko suo (...) (Mies 51-60v.)

5. Soiden kulttuurinen merkitys

... se suoalue ei missään nimessä oo sitä, että se ois meille semmosta joutomaata, vaan että sillä on oma arvonsa tässä meikäläisten suomalaisessa kulttuurissa (Nainen 61-70v.)

... se että soista puhuttas enemmän (...), se on ollu semmonen ikaikainen riesa suomalaisille, että on ollu kulkuesteitä ja semmosta maata, jota ei oo voitu hyödyntää, ja ainaki tarinoissa halla on noussu sieltä ja vieny vilajsadon (...), suot on ollu melkein paholaisen asemassa Suomessa, mutta että siitä (pitäisi) jotenki päästä yli (...), tai onhan sekin osa sitä kulttuuriperintöä mutta kuitenkin... (Mies 31-40v.)

Suomen soiden käyttöhistoria on pitkä, ja vuosisatojen aikana suoalueita on hyödynnetty monella tavalla. Hyvin usein soiden hyödyntäminen on kuitenkin vaatinut luonnontilaisen suon perinpohjaista muuttamista. Suomen suot alkuperäisessä tilassaan ovat haastateltavien mukaan kärsineet pitkään arvostuksen puutteesta. Luonnontilaiset suoalueet on kulttuurissamme nähty taloudellisesti tuottamattomina joutomaina ja maanomistajan kirouksena, mutta myös pelottavina ja luotaan työntävinä paikkoina. Haastateltavien mielestä nykyisten soidenkäyttömuotojen kehittymisen myötä olisi aika hylätä joutomaapuheet ja keskittyä soiden tutkimukseen sekä niiden kulttuurisen arvostuksen nostamiseen.

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että suomalaisten suotietous on heikkoa ja että sitä tulisi lisätä. Ihmiset eivät tunne suon luontoa, kuten kasveja ja lintuja, ja jotkut eivät ole käyneet yhdelläkään suolla. Tilanteen korjaamiseksi haastateltavat ehdottivat järjestettäväksi muun muassa luonnontuntemusta lisääviä suoretkiä ja kursseja, joilla ihmiset tutustuisivat suoluontoon ja soiden eri hyödyntämistapoihin. Ihmisten luonnontuntemuksen ja suotietouden lisääntymisen myötä myös soiden kansallinen arvostus mahdollisesti lisääntyisi.

Haastateltavien mielestä lapsuudessa saaduilla luontokokemuksilla on suuri merkitys henkilön luonto- ja suosuhteen muotoutumisen kannalta. Haastateltavien mukaan suomalaislapset kasvatetaan arvostamaan Suomen metsiä ja järviä, mutta ei soita. Jo kouluopetuksessa tulisi haastateltavien mielestä huomioida soiden merkittävä rooli suomalaisessa luonnossa ja kulttuurissa. Tässä yhteydessä haastateltavat korostivat myös kaupungin lähisoiden merkitystä, jotta lapsilla olisi mahdollisuus tutustua suoluontoon esimerkiksi kouluretkien kautta.

... pitää muistaa tämä kansatieteellinen aspekti (...) sehän on suomalaiselle kuusimetsä aina tuki ja turva, ja samaten suo on ollu turva; vainolainen on ollu tulossa, niin on pystyny kilometrien päästä näkemään, että onko siellä tulijoita. Suo

on ollu liikuntaeste, se on estäny liikkumista tai ainakin hidastanut sitä, se on ollut turvavyöhyke (Mies 51-60v.)

Soiden kulttuurihistoriallista merkitystä ja tärkeää roolia kansanperinteessä ei myöskään tulisi haastateltavien mielestä unohtaa. Haastateltavat puhuivat soista kansallismaisemana, suomalaisena sielunmaisemana ja suomalaisen mytologian alkulähteenä, joka on merkinnyt menneille sukupolville voitettavaa vastusta mutta myös turvaa vihollista vastaan. Haastateltavien mukaan omasta yhteisöstä kerrotut tarinat ja kertomukset kiinnostavat usein ihmisiä, ja soiden merkitystä suomalaisessa kansanperinteessä olisi mahdollista tehdä tunnetuksi esimerkiksi kirjallisuuden, taiteen tai jopa matkailun ohjelmalveluiden keinoin.

Haastateltavat kokivat soiden kulttuurisen arvostuksen olevan kuitenkin jo nousussa, ja heidän mielestään soihin on alettu suhtautua myönteisemmin. Haastateltavien mukaan erilaiset suotaiteen lajit ja suoaiheinen kirjallisuus, sekä turpeesta valmistettavien hyvinvointituotteiden markkinoille tulo ovat esimerkkejä, jotka ovat edesauttaneet suoarvostuksen lisääntymistä. Soiden rooli ilmastonmuutoksen hidastumisessa ja aineettomien ekosysteemipalvelujen tuottajana on myös asia, jonka laaja tiedostaminen on haastateltavien mielestä osaltaan edistänyt soiden merkityksen ja arvon tunnustamista.

Soihin tulevaisuudessa kohdistuvan tutkimuksen ja uusien suotuotteiden kehittelyn toivottiin jatkossa lisäävän soista käytävää keskustelua niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Haastateltavien mukaan Suomea on perinteisesti markkinoitu maailmalla sen metsäisillä vaaroilla ja kirkkailla vesistöillä, mutta viimeistään soiden ja niiden arvon laajamittainen huomioiminen herättänee ymmärtämään, mistä kaikesta suomalaisten suokansana kannattaa olla ylpeitä.

... mitä suot vois merkitä ihmisille, on soiden kulttuurinen merkitys, että Suomi on suomaa (...), jos aatellaan vaikka nyt jotaki Euroopan mittakaavaa, ni kyllähän suot on Suomen omaleimaisin juttu ilman muuta, ja soitten kulttuurinen merkitys ja merkitys suomalaiselle identiteetille (...). Kyllä sillä on väliä, miltä Suomi näyttää ulospäin, koska kyllähän se nyt heijastelee myös sitä miten me näemme itsemme ja mikä on suomalaisuutta, niin vois olla aika hienoa, jos suot (...) näkyis samanlailla ku Suomen järvet näkyv jossain matkailuesitteessä... (Mies 31-40v.)

6. Loppupäätelmät

Tämän haastattelututkimuksen tulokset osoittavat, että soiden merkitys virkistäytymisympäristönä on merkittävä. Suosituimmat virkistäytymismuodot kuten marjastus, retkeily ja luonnon tarkkailu tapahtuvat usein suoalueilla, tai niiden välittömässä läheisyydessä. Soilla on erityinen merkitys hiljaisina ja rauhallisina virkistäytymisympäristöinä, missä ihmisten on mahdollista nauttia luonnon rauhasta ja saada omalle hyvinvoinnilleen tärkeitä luontokokemuksia. Suoluonnossa tapahtuvan luontovirkistäytymisen kannalta merkittävimmät tekijät ovat alueen luonnontilaisuus ja rauhallisuus. Alueen hyvä saavutettavuus ja huolletut retkeilyreitit parantavat suoalueiden virkistyskäyttömahdollisuuksia.

Tutkimusaineistosta käy ilmi, että turvetuotanto ja metsätalous koetaan merkittävimmiksi suoluontoa uhkaaviksi maankäyttömuodoiksi. Maankäytöstä aiheutuvat melu- ja pölysaaste sekä maiseman muuttuminen heikentävät myös soiden virkistysarvoa. Suomatkailu nähdään maankäyttömuotona, josta ei ole uhkaa suoluonnon säilymiselle ja joka oikein toteutettuna voi lisätä ihmisten suotietoutta ja soiden arvostusta.

Aineistossa toistuva näkemys on, että soiden ja turpeen tutkimukseen tulisi panostaa, jotta soiden maankäyttö voitaisiin toteuttaa mahdollisimman kestävästi. Soiden käyttöä suunniteltaessa tulisi varmistua siitä, ettei käyttö vaaranna soiden tuottamia ekosysteemipalveluja. Haastateltavat kokivat myös, että soiden kulttuurinen merkitys on tärkeä suomalaiselle kansalliselle identiteetille. Soita koskevan tutkimuksen sekä soiden tilasta ja hyödyntämisestä käytävän yhteiskunnallisen keskustelun toivottiinkin lisäävän soiden kansainvälistä ja kansallista arvostusta.

7. Informantit ja haastatteluajankohdat

Sukupuoli	Ikäluokka	Haastateltavien määrä	Haastatteluajankohdat
Nainen	(26-30v.)	1	16.6.2011
Nainen	(31-40v.)	1	20.6.2011
Nainen	(41-50v.)	1	27.6.2011
Nainen	(51-60v.)	2	8.6.2011, 1.7.2011
Nainen	(61-70v.)	2	21.3.2011 ja 7.6.2011*, 19.5.2011
Mies	(26-30v.)	3	10.3.2011 ja 18.5.2011*, 5.4.2011 ja 9.6.2011*, 18.5.2011
Mies	(31-40v.)	1	14.6.2011
Mies	(51-60v.)	4	15.3.2011 ja 18.5.2011*, 16.3.2011 ja 26.5.2011*, 21.3.2011 ja 1.7.2011*, 7.6.2011
Mies	(61-70v.)	1	24.5.2011
Mies	(71-74v.)	1	23.3.2011 ja 24.5.2011*

* sama henkilö haastateltiin kahdesti